

Latvijas Vides Aizsardzības fondam

Projekta atskaite

**DABAS PIEMINEKĻI
LĪBIEŠU KRASTĀ**
apzināšana, izpēte, saglabāšana

Vieta: Valsts aizsargājamā
kultūrvēsturiskā teritorija
”Lībiešu krasts”

Pētījumu veica:
ASF „Dabas retumu krātuve”

Darba vadītājs:
Guntis Eniņš

Rīga, 2004

Projekta realizācijas darba posmi

1. Vākta un apkopota visa līdz šim zināmā informācija par dižkokiem un citiem dabas pieminekļiem kultūrvēsturiski aizsargājamā teritorijā „Lībiešu krasts”.
2. Kartogrāfisko materiālu analizēšana un sagatavošana.
3. Ekspedīciju darbs: meklējumi, mērījumi un dabas objektu pētījumi dabā, mežsargu un iedzīvotāju aptaujāšana un foto fiksācija.
4. Materiālu apstrāde: koku vecuma noteikšana, vainaga projekciju noteikšana, koka tilpuma (krājas) aprēķini, adreses un orientieru precizēšana.
5. Iepriekšējo gadu mērījumu salīdzināšana ar tagadējiem, lai noteiktu dižkoku augšanas dinamiku lielā vecumā un izrēķinātu dižkoka vecumu.
6. Foto arhīva veidošana.
7. Darbs ar datubāzi: lauku darbos iegūto un apstrādāto rezultātu ievadīšana „Dabas retumu krātuves” datubāzē.
8. Darba rezultātu apkopojums. Atskaite.

Darbības vieta

Valsts aizsargājamā kultūrvēsturiskā teritorija ”Lībiešu krasts” aizņem šauru zemes joslu Kurzemes ziemeļos gar jūras krastu, sākot no Ģipkas zvejniekciema līda Kolkai un no Kolkas līdz Ovīšu zvejniekciemam. Tā skar četru pagastu teritorijas – Tārgales, Ances, Kolkas un Rojas.

Lībiešu krasta teritorija vairākās vietās pārklājas ar cita režīma aizsargājamām teritorijām: ziemeļos – ar Slīteres nacionālā parka teritoriju, rietumos – ar Dabas lieguma „Ances purvi un meži” teritoriju, visgarām Rīgas jūras līča un Baltijas jūras krastam – 80 km garā joslā 300 metru platumā ir īpaši aizsargājamā piejūras kāpu josla.

Dižkoku izpētes darbā tika izmantoti 1982.g., 1983.g. un 1997.g. Gunta Eniņa dižkoku mērījumi, lai, salīdzinot ar jaunākajiem mērījumiem, noteiktu dižkoku augšanas dinamiku un aprēķinātu vecumu.

Lībiešu krasta galveno zemes platību aizņem piejūras kāpu meži. Piekrastes kāpu joslā augu valsts ir pietiekami daudzpusīga - kāpu vaļņi (kangari) daudzām garām joslām mijas ar vigām, kas pēc būtības ir šauri, gari purvāji vai aizauguši jūras lagūnu ezeriņi, kas atgādina klusu upju jomas.

Starp Stendes un Irbes upes garo loku bijušajā Padomju armijas tankodromā dabas pieminekļu atradumus bija grūti gaidīt. Turpretī bagāti ar dižkokiem bija jau zināmi Stendes krasti un vecupju līči.

Darbs, rezultāti, secinājumi

Ekspedīciju laikā tika izbraukāti mežu ceļi. Dažos gadījumos bija iespējams izmantot apvidus mašīnu „Niva”, lai būtu pieejami vissliktākie un neizbraucamie ceļi un stigas. Darba izpildītāji „Dabas retumu krātuves” eksperti un entuziasti lietoja savas un draugu automašīnas un ceļa izdevumus sedza paši. Upju un vecupju krasti pa grūti caurejamo jaunmežu tika izstaigāti kājām. Tika iztaujāti mežsargi un novadpētnieki. Daudzos gadījumos līdzdarbojās Ances skolotāja ar skolniekiem, kā arī vietējie iedzīvotāji.

Pavisam tika apsekoti 120 objekti, 89 no tiem tika atzīti par ievērības cienīgiem, kas iekļaujami īpaši aizsargājamu dabas pieminekļu kategorijā. No tiem 79 ir aizsargājamie koki (dižkoki un savdabīgie koki). No tiem 44 ir ozoli (56%) un 18 priedes (23%), 4 bērzi (5%), pa trīs liepām un paegļiem, pa 2 melnalkšņiem

un gobām, bet osis, egle un zviedru pīlādzi – pa vienam. Savukārt no šiem kokiem 10 ir aizsargājami kā savdabīgie koki.

Pēc ģeogrāfiski teritoriālā dižkoku izvietojuma atklājas interesantas sakarības. Visi dižozoli, izņemot vienu, grupējas Stendes upes krastos, palieņu pļavās, ap vecupēm. Savukārt dižpriedes atrodas kāpu joslā vai tuvu jūras krastam. Vecajos mežos dižpriedes nav atrodamas. Tās aug tikai tādos mežos, kas izauguši bijušo pļavu, ganību vai tīrumu vietās.

Vērtīgākie atklājumi

Gandrīz puse (38) no apzinātajiem un pētītajiem dižkokiem ir jaunatradumi. Zīmīgākie no tiem ir Nītvigvalka dižpriede Kolkas pagastā pie jūras krasta, kuras stumbrā ir iegriezts sens jumta krusts. Šī ir vienīgā Latvijas priede, kurā iegriezts jumta krusts. Turpat apzināta teikām apvītā Koražu priede, kas ir ar kultūrvēsturisko slāņojumu, jo glabā nostāstus un iezīmē seno Koražu mājvietu. Tagad tur šalc mežs, bet pirms neatminamiem laikiem šeit pletušies Koražu māju lauki. Iespējams, ka tieši saistībā ar spokošanos pie Koražu priedes netāļajā Nītvigvalka dižpriedē ir iegriezts šis krusts.

Ekspedīcijas grupai izdevās apzināt unikālu brīnumkoku pie biežokņiem aizaugušās Stendes vecupes: ozola un melnalkšņa saaugumu ar iespaidīgu zaru tiltu. Nigliņu dižliepai izdevās konstatēt neredzēti lielu pieauguma dinamiku. 21 gada laikā (no 1982. gada līdz 2003. gadam) tā resnumā izaugusi par veselu metru no 4,2 m apkārtmērā līdz 5,2 m.

Tārgales pagastā Lūžņas ciemā pie sabrukušajām Jaunbeltu mājām atradām 2,25 m resnu bērzu ar 30 āmuļu ceriem. Tas ir unikāls atradums – tālākā āmuļu atradne Latvijas ziemeļos.

Ļoti iepriecinošs atradums ir Brandu svētliepa Lielirbē, kuru mums uzrādīja Edgars Sīlis. Tas nozīmē, ka mums ir izdevies papildināt arī arheoloģijas pieminekļu sarakstu ar seno kulta koku.

Dižkokiem „Lībiešu krastā”, kas ir trīskārši aizsargājama teritorija un tūristu apmeklējuma vieta, ir nenovērtējama nozīme kā dabas daudzveidības palielinātājiem, kā latviskās ainavas bagātinātājiem. Dižkoki ir lielisks izpētes materiāls dendrologiem. Dižkoki ir sēklu bāze nākotnes stādījumiem. Dižkoki ir tūrisma piesaistes punkti. Vecie dižkoki ir daudzu sugu (floras un faunas) biotopi.

Galvenā atzina

Mūsu pētītajā teritorijā dižkokiem nav cita būtiska apdraudējuma, kā vien ieaugšana krūmos un jaunmeža biežnā, kādēļ vecie koki, klajumā augušie zemzarīši, iet bojā. Līdzīgi tas notiek visā Latvijas teritorijā. Pamestās lauku saimniecību zemes aizaug. Un pirmām kārtām lauksaimnieciskai apstrādāšanai tiek pamestas visskaistākās vietas – parkveida pļavas, stāvākās nogāzes, pauguri. Parkveida pļavas var saglabāties vai nu tikai ar noganīšanu, vai rūpīgu roku darbu, izpļaujot zāli ap un zem vecajiem kokiem ar izkaptīm. **Šādas unikāli krāšņas parkveida pļavas ir bijušas Stendes abos krastos** no Ances – Puteru tilta līdz satekai ar Rindu, kur sākas Irve (tagad Irbe). Uz palieņu smilšu sērēm, bagātinātām ar uzplūdu sanesumiem, agrāk līdz septiņdesmitajiem gadiem auga atsevišķi lieli ozoli zemzarīši ar atsevišķām smailas formas dekoratīvu kadiķu grupām. Šajās parkveida pļavās zem milzu ozoliem ganījās aitas un arī govīs. Šāda saimniecība uzturēja ainavas skaistuma līdzsvaru: ne aitas, ne govīs neēda kadiķus un nevarēja arī nograuzt vecos ozolus. Bet viņu ēdelīgās mutes neļāva aizaugt ainavu pļavām ar citām ātraudzīgām koku sugām. Tagad ozoli zemzarīši iet strauji bojā, jo ozolu zemie zari pēc spēcīgas apēnošanas nokalst.

Parkveida pļavu ainava šeit ir zudusi. Ir sācies ainavas un dabas pārvērtības, respektīvi, degradācijas otrais noslēguma process – dižozolu nokalšana. Zemzarīšu visskaistākie apakšējie zari, kas aug līmeniski tuvu zemei, ir jau nokaltuši.

Ances pagastā ir izveidots dabas liegums „Ances meži un purvi”, lai saglabātu raksturīgākos purvu un mitro mežu biotopus. Tomēr šeit izveidojas skarba iekšējā pretruna dabas aizsardzības virzieniem savā starpā. Saudzējot vienu, iet bojā cits. Bojā iet parkveidīgās pļavas ar izciliem ainaviskiem dižozoliem un paegļu grupām, kas Eiropā tiek uzskatīti par lielu dabas ainavas un sabiedrības vērtību.

Ko darīt

Lai glābtu dižozolus kā dabas pieminekļu vērtību, lai glābtu un atjaunotu latvisku ainavu ar parkveida pļavām, ir steidzīgi jārevidē Ances dabas lieguma noteikumi un zonējums, ieplānojot dižozolu atrašanās apkārtni krūmu un jaunā meža izciršanai ap dižozoliem, lai tādējādi atgūtu to vidi un krāšņo ainavu, kāda tā bija agrākos laikos. Šāda parkveida pļavu atgūšana nozīmīgi palielinās Ances lieguma daudzveidību un vērtību. Šādas parkveida pļavas vecupju līčos ar dižozoliem un smailu kadiķu grupām rezervātam līdzīgā mežu biezokņu viducī varēs kļūt par kārotu apmeklējumu vietu ne tikai zinātniekiem, ne tikai pašmāju tūristiem, bet arī ārzemniekiem.

Par šīs teritorijas ar parkveida pļavām atgūšanu un uzturēšanu prasmīgi izveidota projekta gadījumā būtu iespējams no Eiropas Savienības saņemt būtisku finansējumu, kas varētu pārvērst Ances pagasta dzīvi.

„Lībiešu krasta” dabas bagātība ir: jūras piekraste, kāpu ainavas un dižkoki, kas veido parkveida pļavu ainavas. Tas ir Latvijas lielais īsteno vērtību kapitāls.

Visu ekspedīciju gaitā „Lībiešu krastā” tika atrasts tikai viens avotiņš Stendes krastā pie Smiltīm.

„Lībiešu krasta” teritorijā nav neviena dižakmeņa, tikai vien četri vēsturiskie akmeņi.

Daži mazie ūdenskritumi un devona smilšakmeņi, kas bagātina Slīteres nacionālā parka teritoriju, diemžēl pēc pašlaik sprauštajām „Lībiešu krasta” robežām neiekrīt pie „Lībiešu krasta”.

Darba apkopojums tiek nodots:

1. Lībiešu krasta direkcijai;
2. Attiecīgo pagastu pašvaldībām;
3. Ances skolai;
4. Latvijas Vides aģentūrai;
5. Rezerves eksemplārs un lauka piezīmju oriģināli glabājas ASF „Dabas retumu krātuvē”. „Dabas retumu krātuvē” izveidots fotoattēlu un fotonegatīvu arhīvs.

ASF Dabas retumu krātuves valdes vadītājs

Guntis Eniņš